

Fra dengang, der var hekse på Karupegnen...

af Inger Merstrand, Lokalthistorisk Forening

"Hver by har sin heks, og hvert sogn sine trolde, dem vil vi fra livet med glædesblus holde", skrev Holger Drachmann i 1885 i sin midsommervise, der stadig bliver sunget, når bålene tændes Sankt Hans aften. Men på Karupegnen var det først langt senere, der blev brændt Sankt Hans bål. I stedet tændte man blus den 30. april på Valborg aften for at fejre forårets komme og ikke mindst for at holde heksene borte. De var nemlig særlig aktive netop denne aften ifølge overtroen, og helt op omkring 1900-tallet var der meget overtro i de øde og tyndt befolkede hedeegne.

Mange overleveringer om hekse

Hvis man skal tro på overleveringerne, har der været adskillige hekse på egnen i 1800-tallet. I de mørke efterårs- og vinteraftener samledes hedeboenderne hos hinanden til "bindstouwer" i de ensomt beliggende gårde for at spare på lys og varme. Udenfor rugede mørket og kulden, men indenfor sad man lunt og godt i de små stuer, der oplystes af en enkelt tælleprås.

Her er hedeboender samlet til "bindstouw". Der lyttes til fortælleren, som er nr. 2 fra venstre, og imens har tilhørerne gang i strikkepindene. Det kaldtes at binde, og deraf kommer navnet "bindstouw", som altså betyder strikkestue. Tegning: Carl Thomsen.

Både mænd og kvinder sad og strikkede, mens de skiftedes til at fortælle historier og overleveringer, som ofte var blevet fortalt fra generation til generation. Når en del af disse historier er blevet bevaret, er det takket være lokalhistorikeren Thomas Sørensen, der var født i 1875. Han havde en usædvanlig god hukommelse, og som gammel nedskrev han de overleveringer, han havde siddet og lyttet til som barn, når der var "bindstouw" i hans hjem. Det vil sige på omtrent samme tid, som da Drachmann skrev sin midsommervise til "Der var engang".

Ma' Smed – en rigtig heks

Flere af overleveringerne handlede om Ma' Smed, og *hun* kunne virkelig hekse. Det var en kendt sag, at hun havde ”forgjort” både høvder og svin. Og det var pålidelige folk, der sagde det, så det var ingen ”løwn”. Hun var døbt Maren, som på jysk udtales Ma', og da hun havde været gift med den lokale smed, blev hun kaldt Ma' Smed. Hun var en gammel kone, der gik rundt og tiggede, og der var ingen som helst tvivl om, at hun var en heks. Det bedste bevis var, at hun ikke kunne *fordrage* ”perikum”. Folk kunne jage Ma' Smed langt væk ved at byde hende en perikumdram, selv om hun da ellers var endda *meget* glad for brændevin, men – som alle dengang vidste – var der det særlige ved perikum, at planten kunne forstyrre og ødelægge heksenes kunster.

Forheksede stude

Engang forheksede Ma' Smed nogle stude på en nærliggende gård. Det var karlen, som havde oplevet det, der selv fortalte om det. Han var ved at pløje med et par store stude, da Ma' Smed kom forbi og gav sig i snak med ham og var så *slesk* og venlig. ”De wa endda nå kjøn stuer”, sagde hun og strøg dem ned ad siderne og både her og dér. Karlen var led ved det, men han turde alligevel ikke rigtig sige noget til hende. Men dagen efter var begge studene syge. Den ene styrtede om uden for stalddøren og var død med det samme. Blæren var sprængt på den. Den anden blev aldrig til stud mere, selv om de fik en klog mand til at prøve at kurere den. Han kunne desværre ikke gøre den rask igen, men han kunne da i hvert fald med sikkerhed, at den var forhekset...

Havde det ikke fra fremmede...

Ma' Smed havde ikke sine heksekunster fra fremmede, for hendes mor var nok meget værre til at hekse. Hun var ikke her fra egnen, men boede et stykke længere nedad åen mod Skive, og det blev sagt om hende, at hun kunne skabe sig om til et hvilket som helst dyr. Det var måske løgn, men Niels kromand i Karup havde dog alligevel selv set, at hun det ene øjeblik kom gående, støttende sig til en stok, og i næste øjeblik svang hun det ene ben over kæppen og blev en flot rytter, der red ad Høgild til.

Også unge piger kunne hekse

Det var ikke kun gamle koner som Maren, der kunne hekse. Der var også en *ung* pige, som var en heks. Hun var en meget køn pige, der tjente på en god gård og var blevet kæreste med sønnen på gården, som han skulle overtage efter sin far. Pigen kunne blandt andet få alle tørvene i en tørvestak til at hvirvle op i luften og så flyve tilbage som en bisværn og stille sig lige så pænt i en stak igen. Men hun mistede nu alligevel sin kæreste, fordi hun ikke kunne lade være med sit hekseri. Det var engang, da hun sammen med kæresten var nede og høste havre i nærheden af Karup å. Da de så havde sat den høstede havre sammen, fik hun alle negene til at danse sammen to og to i en stor rundkreds, som om de var til bal eller *liegstouw*, som det hed dengang. Men karlen blev så forskrækket, at han smed leen langt væk og løb hjem, så hurtigt han kunne. Bagefter ville han ikke have noget med hende at gøre, og hun måtte rejse fra gården og flyttede siden til en anden egn.

Måske efterkommere på egnen af Ma' Smed?

I dag kan vi more os over overleveringerne om hekse, men engang troede folk virkelig, at der var hekse til, og der er ingen tvivl om, at Ma' Smed virkelig har eksisteret. Vi kender desværre ikke hverken hendes efternavn eller fødsels- og dødsdato, og det finder vi sandsynligvis heller aldrig ud af. Derimod kender vi den nævnte kromand i Karup. Han hed Niels Mikkelsen og var kromand 1831 til 1847. Vi ved fra overleveringen, at Ma' Smed havde en datter, og hvem ved? Måske sidder en af Mares efterkommere netop og læser denne artikel uden at vide, at det er hendes eller hans tipoldemor eller tip-tipoldemor, som denne artikel handler om.

Gården nedenunder er *Ansgaard*, som den har set ud, dengang bønderne fra Kølvrå og Uhre samledes til ”bindstouwer” i dens lille stue. Det var en gammel hedegård, som lå, hvor flyvestationen ligger i dag, men som i 1941 blev brækket ned sten for sten og flyttet til Frilandsmuseet. Her kan man i dag se den under navnet *Kølvrågården*.

Her ses et gammelt postkort fra sidst i 1800-tallet med en gammel kone, der går og strikker på den blomstrende hede. Børn lærte at strikke, når de var i 4-5 års alderen, og både mænd og koner ”bandt hoser” hvorsomhelst, de havde mulighed for det. I mange hjem på heden var bindtøjet den væsentligste indtægtskilde, og Ma’ Smed, som der fortælles om i overleveringerne, gik bl.a. også rundt og tiggede uld. Og selv om konen på billedet slet ikke ligner en heks, er det ikke til at vide, om hun har været en af dem, der blev betragtet som en heks af de overtroiske hedeboere.

